

Сучасні моделі дослідження міжнародної міграції

Крістіна Новосад, Ужгородський національний університет

Сучасні глобальні тенденції (крах біполярної та формування нової світової системи міждержавних відносин; інтенсифікація міжнародних економічних, соціальних, культурних взаємодій; формування глобального ринку праці; пом'якшення міграційних режимів більшості країн світу; пошуки оптимальних моделей міграційної та етнонаціональної політики у суспільствах-донорах та реципієнтах міграційних потоків та ін.) створюють передумови для поглибленого наукового осмислення міжнародних міграцій.

Теоретико-методологічні основи дослідження міграції успішно розвиваються в межах міждисциплінарного підходу, який, втім, на сьогодні все ще є менш поширеним, аніж економічний, демографічний та соціологічний підходи. Предметні поля цих дисциплін співвідносяться через уточнення того, «чим саме» є міграційні процеси і якими є їхні наслідки. Головними «мостами між дисциплінами» є спільні уявлення про комплекс залежних і незалежних змінних. При цьому різні дисципліни пріоритезують вплив тих чи інших змінних, а міждисциплінарна інтеграція, очевидно, має ґрунтуватися на відмові від такої пріоритезації.

З'ясовано, що основою для міждисциплінарної інтеграції може бути конструювання системного уявлення про чинники міграційної поведінки. Забезпеченню міждисциплінарної інтеграції сприяє розробка наскрізних понять і категорій теорії міграції. Аналіз дискурсу, що сформувався у дискусії поміж прихильниками різних дисциплінарних підходів, доводить, що наскрізними для інтегративної теорії міграції є такі поняття, як «чинники відштовхування та притягування», «міграційні настрої», «вибір», «ризик», «втрати та переваги міграції», «міжкультурна взаємодія», «адаптація» та ін. Прийняття міграційних рішень є вирішальним етапом у структурі міграційного процесу.

Встановлено, що соціологічні підходи дослідження міжнародної трудової міграції пройшли значний шлях від розуміння трудового мігранта як Чужинця та жертви соціального виключення до його бачення в якості «джерела капіталістичного духу». Негативне ставлення до мігрантів та міграції поступово змінювалось введенням у науковий обіг припущення про значний вплив мігрантів на хід господарського життя в країнах реципієнтах. Це дозволило по-іншому вирішувати важливу методологічну проблему індивідуального та соціального в масових переселеннях із однієї країни в іншу, а дослідження трудової міграції вийшло на новий науковий рівень.

Ключові слова: *трудова міграція, міграційні процеси, міграційна поведінка, міграційні настрої, міжкультурна взаємодія, адаптація*

Modern models of international migration research

Kristina Novosad, Uzhhorod National University

Current global trends (collapse of bipolar and the formation of a new world system of interstate relations; intensification of international economic, social, cultural interactions; formation of the global labor market; mitigation of migration regimes in most countries; search for optimal models of migration and ethnonational policy in donor and recipient societies migration flows, etc.) create the preconditions for in-depth scientific understanding of international migration.

Theoretical and methodological foundations of the study of migration are successfully developing within the interdisciplinary approach, which, however, today is still less common than economic, demographic and sociological approaches. The subject fields of these disciplines are correlated through the clarification of what "exactly" are migration processes and what are their consequences. The main "bridges between disciplines" are common ideas about a set of dependent and independent variables. At the same time, different disciplines prioritize the influence of certain variables, and interdisciplinary integration, obviously, should be based on the rejection of such prioritization.

It was found that the basis for interdisciplinary integration can be the construction of a systematic view of the factors of migratory behavior. Ensuring interdisciplinary integration is facilitated by the development of cross-cutting concepts and categories of migration theory. An analysis of the discourse formed in the

discussion between proponents of different disciplinary approaches shows that concepts such as "repulsion and attraction factors", "migratory attitudes", "choice", "risk", "losses and benefits" are pervasive for integrative migration theory. migration ", " intercultural interaction ", " adaptation ", etc. Migration decisions are a crucial stage in the structure of the migration process.

It is established that sociological approaches to the study of international labor migration have come a long way from understanding the labor migrant as a foreigner and a victim of social exclusion to his vision as a "source of capitalist spirit." Negative attitudes towards migrants and migration were gradually replaced by the introduction into scientific circulation of the assumption of a significant impact of migrants on the course of economic life in the recipient countries. This allowed to solve another important methodological problem of individual and social in mass migration from one country to another, and the study of labor migration has reached a new scientific level.

Keywords: labor migration, migration processes, migration behavior, migration attitudes, intercultural interaction, adaptation

Современные модели исследования международной миграции

Кристина Новосад, Ужгородский национальный университет

Современные глобальные тенденции (крах биполярной и формирование новой мировой системы межгосударственных отношений; интенсификация международных экономических, социальных, культурных взаимодействий формирование глобального рынка труда; смягчение миграционных режимов большинства стран мира; поиски оптимальных моделей миграционной и этнонациональной политики в обществах-донорах и реципиентах миграционных потоков и др.) создают предпосылки для углубленного научного осмысления международных миграций.

Теоретико-методологические основы исследования миграции успешно развиваются в пределах междисциплинарного подхода, который, впрочем, на сегодня все еще менее распространен, чем экономический, демографический и социологический подходы. Предметные поля этих дисциплин соотносятся через уточнение того, «чем именно» являются миграционные процессы и каковы их последствия. Главными «мостами между дисциплинами» есть общие представления о комплексе зависимых и независимых переменных. При этом различные дисциплины приоритезируют влияние тех или иных переменных, а междисциплинарная интеграция, очевидно, должна основываться на отказе от такой приоритезации.

Выяснено, что основой для междисциплинарной интеграции может быть конструирование системного представления о факторах миграционного поведения. Обеспечению междисциплинарной интеграции способствует разработка сквозных понятий и категорий теории миграции. Анализ дискурса, сформировавшийся в дискуссии между сторонниками различных дисциплинарных подходов, доказывает, что сквозными для интегративной теории миграции есть такие понятия, как «факторы отталкивания и притяжения», «миграционные настроения», «выбор», «риск», «потери и преимущества миграции», «межкультурное взаимодействие», «адаптация» и др. Принятие миграционных решений является решающим этапом в структуре миграционного процесса.

Установлено, что социологические подходы исследования международной трудовой миграции прошли значительный путь от понимания трудового мигранта как Чужака и жертвы социального исключения к его видению в качестве «источника капиталистического духа». Негативное отношение к мигрантам и миграции постепенно менялось введением в научный оборот предположения о значительном влиянии мигрантов на ход хозяйственной жизни в странах реципиентах. Это позволило иначе решать важную методологическую проблему индивидуального и социального в массовых переселениях из одной страны в другую, а исследования трудовой миграции вышло на новый научный уровень.

Ключевые слова: трудовая миграция, миграционные процессы, миграционное поведение, миграционные настроения, межкультурное взаимодействие, адаптация

Визначення проблеми.

Дослідження сучасних моделей трудової міграції має принципове значення для розвитку країни не лише в далекому майбутньому, але й у найближчій перспективі.

Аналіз досліджень та публікацій.

Серед дослідників, які вивчали трудову міграцію можна назвати Д. Массея, В.Іонцева, Е. Лі, К. Бреттелл, Дж. Холіфілда, К. Оберта, І. Кукурудзу, Т. Ромашенко.

Мета дослідження.

Дослідити сучасні моделі вивчення міграції населення.

Значне зростання уваги до міжнародної міграції останніми роками не вплинуло на вдосконалення її теоретичної бази, яка ще й досі залишається занадто слабкою. Дуглас Массей із колективом співавторів впевнені, що теорія міжнародної міграції «залишається загрузлою в концепції, моделі та гіпотези дев'ятнадцятого століття. У даний час немає жодної, послідовної теорії міжнародної міграції, існує лише фрагментарний набір теорій, які були розроблені в основному у відриві одна від одної, але не завжди сегментовані дисциплінарними межами» (Рыбаковский, 2016, с. 432). У деяких своїх роботах Дуглас Массей говорить, «що більшість політиків в світі сьогодні засновують свої дії на помилкових припущеннях і уявленнях». Різні моделі відображають дослідження, які є різними за масштабами, цілями та цінностями. Користування різними, іноді альтернативними підходами, створює протиріччя та порушення логіки прийняття рішень. Особливо це неприпустимо для вирішення питань міжнародного рівня.

Одною з перших спроб сучасного узагальнення теорій міжнародної міграції було зроблено Дугласом Массеем разом із співавторами у 1993 р. у праці «Theories of International Migration: A Review and Appraisal Author», та окремим виданням 1994 року «Evaluation of International Migration Theory; The North American Case». До класифікації було віднесено 6 теорій міграції: теорія неокласичної економіки (Todaro, 1976), теорія сегментованого ринку праці (Piore, 1979), теорія світових систем (Sassen, 1988); теорія кумулятивної причинності (Massey, 1990), нова економічна теорія трудової міграції (Stark, 1991) і теорія суспільного капіталу (Massey, Goldring, & Durand, 1994). Мета узагальнення – «закласти

основу для побудови точної та всеосяжної теорії міжнародної міграції для двадцять першого століття» (Massey et al, 1993 p. 432). Порівняння теоретичних моделей міжнародної міграції було ініційовано для того, щоб пояснити її чинники, дати пояснення розбіжності різноманітних припущень досліджень. Така постановка питань принципово відрізняється від теорії міграції, розроблених в межах класичної соціології.

У працях Дугласа Массея та його співавторів, на основі порівняння 6 названих підходів, визначено головне методологічне припущення дослідження міжнародної міграції: «Міжнародна міграція є результатом не недостатнього ринкового розвитку, а саме розвитку самих ринків» (Малиновська, 2012, с. 162). По-перше, на відміну від підходів класичної соціології до міжнародної міграції, було доведено, що міжнародні мігранти прибувають зовсім не з бідних та ізольованих країн, які відірвані від світових ринків. Навпаки, міжнародні мігранти прибувають з тих країн, які переживають швидкі зміни внаслідок їх включення в нові виробничі або інформаційні мережі. По-друге, міжнародні відмінності в зарплатах не є єдиним або найбільш важливим фактором, що створює міграційні мотивації людей.

Важливим фактором, що мотивує міжнародну трудову міграцію, є не тільки різниця в заробітних платах, але й потреба в самострахуванні мігрантів в умовах нових ризиків. У країнах, які тільки починають підключатися до глобального ринку, система державного страхування є застарілою або не існує. За таких обставин домогосподарства не можуть захистити себе від ризиків, які загрожують їхньому добробуту в результаті неповної зайнятості та безробіття. Недоступність систем страхування від безробіття та інших соціальних ризиків створює потужний стимул для виїзду за кордон одного або двох працівників з кожної сім'ї з метою працевлаштування. «Розміщуючи членів сім'ї на різних ринках праці в різних географічних регіонах – всередині країни і за кордоном, – домогосподарство може диверсифікувати свій трудовий потенціал та сприяє зменшенню ризиків по доходам, так як умови на різних ринках праці мають дуже слабку або зовсім негативну кореляцію» (Малиновська, 2012, с. 163). Люди тимчасово стають міжнародними трудовими мігрантами для того, щоб

вирішити економічні проблеми у себе вдома. Вони працюють за кордоном, щоб заробити і перевести на батьківщину ці гроші, диверсифікувати ризики, а накопичені гроші вкласти у місцеве виробництво і споживання.

Позиція Дугласа Массея віддає перевагу міжнародним мігрантам, які належать до категорії мігрантів «пошуку можливостей», але не враховує існування ще двох категорій мігрантів: «мігрантів виживання» та «мігрантів переслідування». Трудові мігранти з України та інших країн, що розвиваються, можуть належати до всіх трьох категорій мігрантів. Трудову міграцію з метою підвищення заробітку та покращення рівня життя, треба відрізнити від міграції як втечі від злиднів та незайнятості. В останні часи зростає кількість мігрантів, які намагаються уникнути відвертого насильства, переслідування або військових конфліктів.

У 1999 році російським професором демографії В. А. Іонцевим була розроблена розгалужена класифікація підходів до вивчення міграції. Класифікація містила 17 наукових підходів дослідження міграції населення, які, у свою чергу, об'єднували 45 наукових напрямків, теорій, концепцій та моделей. Із усього обсягу підходів, 15 напрямків припадають на економічний підхід, 5 – на соціологічний, 4 – на міграційний, 3 – на демографічний, 2 – на історичний, типологічний, політичний і по одному - на інші дев'ять підходів (Іонцев, 1999, с. 85–117). До соціологічного підходу були віднесені: концепція «притягання – виштовхування» (theory of push – pull factors), теорія «міграційного ланцюга», асиміляційна теорія культурологічний та етносоціологічний напрямки досліджень.

Із часом класифікація В. А. Іонцевим була значно доповнена і вдосконалена. Було визначено 17 наукових дисциплін, які вивчають міграцію, у предмет дослідження яких входить міграція, а замість 45 наукових напрямків було виділено вже 63 теоретичні концепції (Іонцев, 2013, с. 63–83). Розширення кількості наукових підходів не сприяло їх інтеграції. Для інтеграції всього різноманіття підходів була запропонована нова наука, умовно названа як «міграціологія». Методологічною основою нової науки було запропоновано вважати закони міграції Е. Равенштейна, мобільний перехід В. Зелінського, закон зростання міграційної рухливості В. І. Леніна, універсальну теорію міграції Д. Массея та іню (Іонцев, & Прохорова,

с. 84). Це значно віддаляло нову науку від соціологічного підходу до дослідження міграції, редукуючи початкові напрацювання соціологів виміром демографічних і статистичних тенденцій міграції.

Найбільш привабливою з позиції соціологічного підходу в дослідженні міграції залишається концепція «притягання – виштовхування». У концепції «притягання – виштовхування» міграція розглядається як функція відносної привабливості країн виїзду та в'їзду, а наявність перешкод, що зростають зі збільшенням відстані між цими країнами, як обмеження міграційних процесів. Автором концепції вважають Еверетта Лі (E. Lee). Згідно з моделлю міграції Лі, виштовхування – це фактор, який спонукає людей залишити старі місця проживання. Виштовхування відбувається під впливом економічних, культурних та екологічних чинників. У межах цих трьох груп чинників існує безліч умов, що спричиняють виштовхування.

Серед безлічі умов найбільш помітними є «обмежені можливості», дискримінація, втрата багатства, війни та інші. Фактор, який спонукає людей перейти на нове місце – притягання, подібно фактору виштовхування поділяється на економічні, культурні та екологічні чинники. Серед цих чинників переважають можливості працевлаштування, поліпшення умов життя, соціальна безпека та привабливий клімат. За думкою Еверетта Лі, усі фактори міжнародної міграції можна поділити на чотири групи: «Фактори, які впливають на рішення мігрувати і процес міграції можна підсумувати під чотирма заголовками, в такий спосіб: 1. Фактори, що пов'язані з областю походження; 2. Фактори, що пов'язані з областю призначення; 3. Проміжні перешкоди; 4. Особисті фактори» (Lee, 1966, pp. 49–50). Він також зауважує, що міграцію можна розглядати за допомогою аналізу остаточної міграції (еміграції). Балансу на користь переїзду повинно бути достатньо для того, щоб подолати природну інерцію людей.

Привабливість двотактної моделі «притягання – виштовхування» обмежена зайвою жорсткістю аналізу. Методологічно вигідна бінарність моделі, істотно обмежена на рівні застосування методів. Головний недолік – це байдужість до особистих прагнень людей, що беруть участь у міграції. Двотактна модель не враховує, що на рішення мігрувати вплива-

ють не тільки макроекономічні, культурні або екологічні чинники, але й сімейні історії, утопічні розповіді друзів про інші країни, мрії та багато інших суб'єктивних чинників. Початкова двотактна модель Е. Лі була обмеженою для аналітики, оскільки зосереджувала увагу на зовнішніх факторах в якості чинників міграції, не враховуючі «людську природу» мігрантів.

Розуміння недосконалості двухтатної моделі міграції, змусило Лі розширити модель за допомогою поняття «проміжні перешкоди». За думкою Егорі Кунца (E. Kunz), це дозволило зняти багато її недоліків, зокрема аналітичну жорсткість. «Зовсім недавно Еверетт С. Лі приніс на арену міжнародних теорій міграції концепцію «проміжних перешкод» (intervening obstacles). Цим він зменшив жорсткість моделі «притягання – виштовхування». Проміжні перешкоди Лі, однак, це не перешкоди, які насправді зустрічаються на шляху, але сприймаються потенційним мігрантом і як такі, що впливають на індивідуальні пороги полегшення або уповільнення міграції» (Kunz, 1973, p. 126). Іншими словами, мова йшла не про об'єктивні перешкоди міграції, а такі, які були притаманні ментальності та уяві мігрантів. Насамперед, це культурні перешкоди, різного роду табу, уяви про нездоланні мовні бар'єри, міфи про ворожість населення країни, яка приймає мігрантів та інше. Проміжні перешкоди, які притаманні ментальності та уяві мігрантів, перегукуються з окресленою Л. Рибаківським готовністю до міграції, але не є тотожними їм. Вони є проміжною ланкою між готовністю до переміщення та фактичним переміщенням міжнародних мігрантів.

Модель «притягання – виштовхування», доповнена новим елементом, надала можливість для генерування цілої низки гіпотез щодо масштабів міграції, потоків міграції та характеристик мігрантів. Згідно з деякими гіпотезами, масштаби міграції в межах певної території, змінюються залежно від різноманітності областей, що включає в себе ця територія або різноманітності людей, які мешкають у них. Райони, де існує гомогенність з точки зору раси, етнічної приналежності та традицій, відзначені відносно низькою міграцією. За гіпотезою Керолайн Б. Бреттелл і Джеймс Ф. Холіфілда, універсальну роль у моделі «притягання – виштовхування» виконує щільність населення: «Очевидно демо-

графія грає величезну роль в міграції через дисбаланс між перенаселеними спільнотами, які утворюють фактори виштовхування, та факторами тяжіння в малонаселених громадах» (Brettell, & Hollifield, p. 7). Масштаби міграції можуть бути пов'язані як із реальними труднощами, так із доланням уявних перешкод, можуть наростати або зменшуватися з часом без очевидних причин.

Істотним недоліком моделі «притягання – виштовхування», навіть доповненої фактором перешкод, є відсутність механізму для аналізу ризиків. Якщо з'єднати концепцію «притягання – виштовхування» з головним методологічним припущенням сучасного етапу дослідження міграції, то соціальні ризики треба віднести до головного відштовхуючого фактору. Можливість диверсифікувати свій трудовий потенціал та зменшити ризики за доходами слід віднести до головного фактору притягання міжнародної трудової міграції. Відкритим залишається питання обізнаності мігрантів із факторами «притягання – виштовхування», яке може стати метою дослідження. Тоді обізнаність мігрантів щодо соціальних ризиків могла б виконувати роль проміжної перешкоди.

Аналіз вітчизняної літератури з соціології міграції показує, що виштовхування великих мас людей може бути пов'язано з серйозними соціальними потрясіннями (міжнаціональними конфліктами, диктатурами, війнами), економічними кризами, стихійними лихами (землетрусами, повеннями і т. п.). При індивідуальній міграції силою, яка викидає з країни може стати невдача в кар'єрі, смерть родичів, самотність і т. п. До факторів притягання відносять усю сукупність привабливих рис або умов для проживання в інших країнах, зокрема: велика різниця в соціальних, економічних або політичних умовах існування в двох країнах, доступність попадання мігранта в іншу країну та відсутність інформаційних, фінансових та інших бар'єрів на шляху мігрантів (Прибиткова, 2002, с. 63). На думку В. К. Акоюна, цю стандартну модель аналізу міграційного процесу використовує більшість дослідників. У країнах еміграції більше уваги приділяється дослідженню факторів виштовхування, у країнах імміграції, навпаки, подібна роль відводиться факторам, які «привертають» мігрантів.

Продуктивну спробу узагальнення підходів дослідження міжнародної трудової міграції зроблено науковцями ЧНУ імені

Богдана Хмельницького. Вихідне посилення їх узагальнення полягає у визнанні вирішального внеску економічних наук у розробку теорії міжнародної трудової міграції. Усі теорії поділяються авторами на три великі групи. До першої належать концепції, які прагнуть досліджувати міжнародну міграцію на макрорівні. Інша група містить теорії, які досліджують міжнародну міграцію на мікрорівні. Третю групу теорії можна вважати синтетичною, тому що дослідження міграції відбувається на макро- та мікрорівнях одночасно. Авторами пропонується схема рівнів теоретичного обґрунтування міжнародної трудової міграції, яка поєднує на макрорівні теорію сегментованого ринку праці, теорію світових систем, теорію панкапіталізму та теорію політичного впливу. Мікрорівень дослідження поєднує теорію людського капіталу, теорію міграційних мереж, міграційну модель М. Тодаро, економіку сімейної міграції та інші. До синтетичних теорій зараховані: нова економічна теорія міграції, теорія «притягання – відштовхування», міграціологія, теорія міграційного бізнесу та інші (Кукурудза, & Ромащенко, 2012, с. 12). Саме синтетичний характер теорії «притягання – відштовхування» робить її актуальною для дослідження міграції як соціологами, так і економістами.

До факторів відштовхування мігрантів із країни І. І. Кукурудза та Т. І. Ромащенко відносять як економічні явища, так і соціальні ризики: невідповідність між рівнем оплати та фактичною вартістю життя в державі, значний розрив у рівнях оплати праці на батьківщині та за кордоном, безробіття та неповна зайнятість на Батьківщині, масштабне зuboжіння населення в депресивних регіонах та в окремих соціальних групах, неефективна політика держави на шляху формування конкурентних переваг населення, відсутність умов для розвитку та самореалізації творчих особистостей, учених тощо. Набагато більш соціальні за своєю природою визначені фактори «притягання». Насамперед, це вищий рівень соціального захисту та громадських свобод, відсутність негативних проявів корупції, наявність передбачуваності суспільного розвитку та політичної стабільності в державі імміграції (Кукурудза, & Ромащенко, 2012, с. 102–103). Окремим рядком І. І. Кукурудза та Т. І. Ромащенко виокремили наявність у більшості держав прийому сталого попиту саме

на українських мігрантів з огляду на їх професійну компетенцію, культурні, ментальні та расові ознаки.

Сучасний соціологічний підхід дослідження мігрантів є інтегративним щодо класичних підходів Георга Зіммеля, Вернера Зомбарта та Емілія Дюркгейма. Поняття чужака-мігранта розглядається у контексті етнокультурної адаптації, яка сприймається як колективний спосіб взаємодії мігрантів із природним та соціальним середовищем країн їх перебування. Сучасна етносоціологія розуміє міжнародну трудову міграцію як невіддільну від обліку історичних традицій народу та попереднього міграційного досвіду. Міжнародна трудова міграція в контексті етнокультурної адаптації стає предметом дослідження етносоціології на глибинному соціокультурному рівні соціальної рефлексії. У контексті етносоціологічного підходу та культурної адаптації, мотивація закордонної міграції розглядається протилежною мотивам патріотизму або «мотивам зусиль на благо рідних місць, прагненню поліпшувати своє життя, скеровуючи свої зусилля саме на це, а не на переміщення» (Онищук, 2010, с. 22). Отже, дослідження міжнародної трудової міграції в контексті етнокультурної адаптації стали спроможні до більш радикальних негативних оцінок, ніж в моделі «притягання – виштовхування». Водночас з'явилися більш ґрунтовні підстави для оцінки соціальних ризиків міжнародної трудової міграції.

Етносоціологічний підхід у дослідженні міжнародних міграцій, на відміну від бінарної моделі «притягання – відштовхування», спирається на багатофакторні моделі акультурації («культурного прищеплення»). Проблему акультурації вперше було представлено Робертом Редфілдом, Ральфом Лінтоном і Мелвіллом Дж. Херсковіц. Згідно визначення, акультурація розумілася «явищем, яке з'являється тоді, коли групи осіб, що належать до різних культур, вступають у безпосередній та безперервний контакт, із подальшими змінами в оригінальних культурних моделях однієї або обох груп» (Redfield, Linton, & Herkovits, 1936, p. 149). У примітках до свого визначення автори пояснювали, що акультурацію треба відрізнити від культурних змін, для яких вона є лише одним із аспектів такої асиміляції, яка час від часу стає фазою акультурації. Крім того, акультурацію слід відрізнити від дифузії,

яка відбувається без виникнення зазначеного типу контактів між народами та являє собою лише один аспект процесу акультурації.

У межах вивчення проблем міжкультурної адаптації та акультурації мігрантів особливе значення набуло дослідження стресогенної дії нової культури. Безпосередній та безперервний контакт мігрантів із культурою сторони, що приймає, створює «культурний шок», дослідженню якого були присвячені праці К. Оберга (Oberg, 1999), С. Бочнера (Buchner, 1982), Г. Триандіса (Triandis, 1994) та інших дослідників. «Культурний шок – це наслідок тривоги, яка є результатом втрати всіх знайомих нам знаків і символів соціального спілкування» (Oberg, 1999, р. 142). Згідно з Калерво Обергом, ці знаки та сигнали містять тисячі способів, за допомогою яких ми орієнтуємося у ситуаціях повсякденного життя: «потискання рук», «традиційні способи давати поради при зустрічах», «способи віддання наказів прислуги», «прийняття та відхилення запрошень», «звички приймати заяви серйозно чи ні». Такими сигналами можуть бути слова, жести, вирази обличчя, звичаї або норми, що приймаються усіма нами в процесі дорослішання, стають частиною рідної культури. Це можуть бути «сотні реплік, більшість з яких ми не виносимо на рівень свідомості».

Крім соціальних сигналів, К. Обергом названі індивідуальні симптоми «культурного шоку»: «надмірне миття рук, надмірне занепокоєння з приводу питної води, продуктів харчування, посуду та постільної білизни; страх фізичного контакту з обслуговуючим персоналом; розсіяний або відсутній (так званий тропічний погляд); почуття безпорадності та прагнення отримати підтримку від іммігрантів-співвітчизників, що проживають у країні вже протягом певного часу; напади гніву через різного роду затримки та з приводу інших незначних фрустрацій; затримка і пряма відмова у вивченні мови країни перебування; надмірний страх бути обманути, пограбованим або отримати поранення; велика стурбованість з приводу незначних болів і висипки шкіри; страшна туга, щоб повернутися додому» (Oberg, 1999, р. 142–143). «Культурний шок» здатний підштовхувати мігрантів на повернення додому навіть заради «доброї чашки кави і шматка яблучного пирога» або заради «розмови, яка має сенс».

Список симптомів культурного шоку

К. Оберга значно розширився завдяки роботам дослідників, що вивчають міжкультурну адаптацію та акультурацію. У найбільш повному списку нараховується до 45 різноманітних симптомів культурного шоку, зокрема: почуття втрати, нетерпіння, апатія, подразливість, депресія, готовність заплакати, фрустрація, потреба уникнення, самоізоляція, почуття безпорадності, потреба скаржитися, неадекватність оцінки, немотивована паніка, зайва смиренність, відчуття нездоланності перешкод, туга за батьківщиною, бажання піти, спантеличення, дезорієнтація, презирство, песимізм, цинізм, неможливість сконцентруватися, безнадійність, ворожість, недовіра. Сучасні підходи дослідження міграції перегукуються з класичними підходами через наступні симптоми: відчуття себе «іншим», відчуженість та самотність. «Різною у описах симптомів культурного шоку зумовлений, з одного боку, тим, що більшість концепцій носить дескриптивний характер, а з іншого – відсутністю спроб класифікувати симптоми, використовуючи наявну теорію стресу, незважаючи на те, що термін «стрес акультурації» активно застосовується в науці замість поняття «культурний шок» протягом останніх двадцяти років (Ионцев, & Прохорова, 2014, с.153–155).

Підхід, згідно з яким поняття «культурного шоку» було доповнено поняттям «стрес акультурації», було запропоновано П. Адлером та Дж. Беррі. Завдяки цьому підходу проблеми адаптації та акультурації мігрантів почали висвітлюватися не тільки як явище, що має негативні наслідки. Так, на думку П. Адлера, культурний шок – це «не хвороба, ліками від якої є адаптація, а основа міжкультурного пізнавального досвіду, самопізнання та змін». Концепція «стресу акультурація» була запропонована Дж. Беррі та його колегами в якості альтернативи концепції «культурного шоку». Суттєвою розбіжністю між цими концепціями було те, що концепція «стресу акультурації» враховувала не тільки негативні наслідки міграції, але й пропонувала можливості позитивного використання втрат мігрантів у новому культурному середовищі. Акцент було перенесено з поля діяльності в межах одної культури в площину міжкультурного діалогу та міжкультурної компетентності. Замість протистояння та культурного шоку пропонувалась модель міграційних ризиків та можливості їх диверсифікації.

Згідно з методологією «культурного переходу» Дж. Беррі, дві основні теоретичні основи, які в даний час використовуються в дослідженнях міжкультурного спілкування і змін, це дослідження культури навчання та культурних втрат. Першим з них є підхід до навчання культурі, який спирається на експериментальні дослідження соціальних навичок. Із цієї точки зору, адаптація розуміється як набуття навичок культури конкретних, необхідних для виживання і процвітання в новому середовищі. Дослідженню підлягає поведінковий компонент, який «відображає здатність людини здобувати або адаптувати моделі поведінки, які підходять для нової культури». Разом із тим Дж. Беррі відзначає, що «дослідники культури навчання в меншій мірі зацікавлені в дослідженні здатності до адаптації, ніж в реальних процесах навчання». У межах цього підходу вимірювання результатів адаптації не беруть до уваги «попередній міжкультурний досвід, навчання, тривалість проживання в новій культурі, кількість контактів з громадянами приймаючих країн та культурну відстань між ними» (Berry, Phinney, Vedder, & Sam, 2006).

Інший підхід у дослідженні культури контакту і змін спирається на концептуально інший крос-культурний перехід. Він спирається на ідею стрес-провокування змін життя, залучення необхідних ресурсів та вимоги відповідей, що сприяють подоланню стресу. Цей підхід виходить з того, що стрес, його оцінка та правильні реакції розглядаються як важливі елементи процесу акультурації і адаптації. «Аналітика включає в себе характеристики особистості і ситуації, які можуть полегшити або ускладнити процес коригування до нового культурного середовища» (Kunz, 1973, p. 71). Відповідно іншому підходу, дослідники прагнуть виявити фактори, що впливають на крос-культурну акультурацію та адаптацію, конкретні змінні, які ідентифікують стрес акультурації, стратегії виживання, культурну ідентичність особистості та її соціальну підтримку. Обидва підходи визнають важливість індивідуальних відмінностей та гнучкості, які можуть активно функціонувати в процесі акультурації.

Таким чином, необхідними елементами дослідження культурних втрат є міжкультурний контакт, культурні зміни, міжкультурний конфлікт або ворожнеча. «Стрес акультурації – це відповідь індивідів на події життя (ко-

рентається в міжкультурному контакті), коли ті перевищують можливості індивідів справлятися з ними». Неможливість подолання змін похідна від двох змінних: культурних дистанцій і наявних ресурсів. Поняття «культурна дистанція» використовувалося для того, щоб показати, як далеко один від одного знаходяться дві культурні групи відповідно до параметрів культурної варіації. Культурні дистанції формуються відмінностями соціальних контекстів: походження і проживання. Порівняння двох соціальних контекстів потребує комплексної експертизи політичних, економічних і демографічних умов, з якими стикаються мігранти в суспільстві свого походження та ступені розуміння ними нового соціального контексту.

Експертиза культурних дистанцій нагадує вимірювання соціальних дистанцій Чиказької школи соціології (Роберт Парк, Еморі Богардус), але спирається на розмежування об'єктивних та суб'єктивних чинників. До об'єктивних параметрів культурних дистанцій Дж. Беррі відносить кліматичні умови суспільства походження, мову, релігію, тривалість навчання в школі, валовий внутрішній продукт країни та інше. Цю інформацію можливо отримати за допомогою демографічних, економічних та статистичних баз даних. Суб'єктивні показники передають те, як трудові мігранти бачать себе та як вони оцінюють свій спосіб життя. Ця інформація досягається за допомогою опитування та факторного аналізу. При опитуванні необхідна увага приділяється не тільки денотативному значенню слів, але й конотативному значенню, яке відрізняється емоційною та метафоричною інтонацією. Для розуміння конотативного значення потрібно залишати частину варіантів відповіді анкети відкритими (Berry, Phinney, Vedder, & Sam, 2006).

Емпірична апробація методології культурного переходу була здійснена у дослідженнях більш ніж 7000 молодих іммігрантів (13–18 років) із різних культур, що проживають в 13 країнах разом із своїми батьками. Збір даних відбувався за допомогою питань про те, як молоді іммігранти ставляться до процесу акультурації, наскільки добре вони пристосовуються та наскільки акультурація допомагає процесу їх адаптації на новому місці. Отримані дані допомагали оцінити їх орієнтації на етнічну або національну ідентичність, рівень

використання етнічної або національної мови, етнічні та національні контакти з однолітками, цінності сімейних відносин, сприйняття випадків дискримінації, рівень задоволення життям, загальну самооцінку, їх шкільні проблеми та можливості регулювання шкільної поведінки.

За допомогою кластерного аналізу були побудовані чотири моделі акультурації молоді: інтегральна, етнічна, національна та дифузна. Згідно з інтегральною моделлю, молоді іммігранти орієнтуються як на етнічну, так й на національну культуру. Згідно з етнічною моделлю, молоді іммігранти орієнтуються переважно на власну групу, а завдяки національній – на все суспільство. У дифузній моделі орієнтація молодих іммігрантів є невизначеною, а міжкультурне життя викликає у них збентеження. За допомогою факторного аналізу було встановлено, що найкращі психологічні та соціокультурні результати адаптації мали ті іммігранти, які орієнтовані на інтегративну модель акультурації. Дифузною моделлю мала гірші показники. «Іммігранти, що орієнтовані на етнічну модель, мають помірно хорошу психологічну адаптацію, але біднішу соціокультурну адаптацію. У той же час іммігранти, що орієнтовані на національну модель акультурації, мають помірно погану психологічну адаптацію та менш негативну соціально-культурну адаптацію. Із цього робиться висновок про те, що «молодь слід заохочувати до збереження як почуття власної спадщини власної культурної самобутності, так й встановлення тісних зв'язків із загальнонаціональним суспільством» (Berry, Phinney, Vedder, & Sam, 2006).

У залежності від орієнтованості іммігрантів на збереження власної культурної спадщини та самобутності або орієнтованості на причетність до суспільства загалом, формуються чотири стратегії акультурації: асиміляція, інтеграція, сегрегація та маргіналізація. Асиміляція є шляхом, який є результатом переваги загальнонаціональної культури над культурною спадщиною мігрантів. У певному сенсі, це відмова мігрантів від власної етнокультурної ідентичності. Інтеграція – це збереження етнокультурної ідентичності та самобутності мігрантів у процесі міжетнічної комунікації у широкому суспільному контексті. Сегрегація – стратегія, яка спрямовує на збереження самотності мігрантів за раху-

нок обмеження чи утримання від контактів з культурою домінуючої спільноти. Маргіналізація представляє собою більш складну стратегію акультурації, яка відрізняється менш прогнозованими наслідками. Головна особливість маргіналізації полягає як у відсутності у мігрантів прагнення чи можливості зберігати власну етнокультурну самобутність, так й слабке бажання активно взаємодіяти з автохтонним населенням приймаючої країни. Наслідком маргіналізації є не тільки виключення мігрантів із соціальної та інших сфер життєдіяльності суспільства, але й їх душевною роздвоєністю, схильністю до дезадаптації.

Вибір стратегії акультурації залежить від цілей, які ставлять лідери міграційних товариств перед своєю спільнотою. Акультурація іммігрантів може відбуватися протягом кількох поколінь, забезпечуючи певну тяглість передачі культурницьких традицій. Можлива «інтерактивна акультурація», яка представляє собою «суміш теоретичних підходів, які прагнуть розтлумачити перебіг процесу акультурації у рамках державної політики та динамічної «гри» суспільства, яке приймає іммігрантів, з їх акультураційними орієнтаціями». У процесі передачі культурницьких традицій можлива «декультурація» та «контркультурація». «Декультурація – це процес втрати (добровільної чи вимушеної) рис культури своєї етнічної спільноти; контракультурація – процес свідомого запозичення елементів культури іншої етнічної спільноти й протиставлення їх культурі своєї спільноти» (Євтух, 2020, с. 23–24). Таким чином, акультурація є нелінійним процесом взаємного збагачення і регулювання процесів міжкультурної взаємодії громад, експертизи та збагачення міжкультурної компетентності.

Концептуальна схема наслідків міжкультурного контакту, яка була запропонована С. Бочнером, також виділяє чотири стратегії (Bochner, 1982). Особливістю його підходу є те, що крім стратегій асиміляції, сегрегації та інтеграції, він допускає геноцид. У цієї концепції «маргінал» виступає персоніфікованим результатом міжкультурних контактів, а не стратегією акультурації. Згідно з концепцією С. Бочнера, персоніфікованими результатами міжкультурних контактів можуть бути такі феномени, як «перебіжчик», «шовініст» та «посередник» (Bochner, 1982, р. 40). Завдяки персоніфікації результатів акультурації, концепція С. Бочнера перегукується з

дослідницькими підходами класичної соціології. Але розширений репертуар ролей іммігранта-чужинця починає нагадувати шкалу соціальних дистанцій. Сучасні дослідники відходять від бінарності свій-чужий у галузь варіативного дослідження. Феномен маргінальності, завдяки своєму нейтральному положенню в міжкультурних комунікаціях, займає центральне місце в дослідженнях міграції.

Сучасні дослідження міграції враховують ті драматичні зміни, які відбуваються в глобалізованому світі. Масові міграції, які прискорені глобалізаційними процесами, набувають нових якостей, а проблеми кордонів та етнічної приналежності втрачає традиційні, притаманні попереднім історичним епохам, характеристики. Витоки даної проблеми полягають у зіткненні максимальної відкритості кордонів для трудових мігрантів та локальною політикою, яку породжує місницька природа локального егоїзму. «Кореляція наукових пошуків від інтеграції до диференціації, від гомогенізації до гетерогенізації, від патріотизму і універсалізму, породжує поняття нового типу – глокалізація, гібридизація, космополітанізм тощо, суперечлива природа яких ще раз демонструє нашу обмежену здатність регулювати дані процеси» (Бауман, 2002, с. 49). Подальше дослідження міграції набуває вираженого соціально-політичного характеру.

Глокалізація, за думкою З. Баумана, належить до факторів, що вийшли з-під ефективного політичного контролю. «Політичні інститути залишаються локальними, в той час як реальна влада, вирішуючи питання про стан справ нинішніх і майбутніх, знаходить справжню екстериторіальність» (Бауман, 2002, с. 236). Політика залишається глобалізованою, зберігаючи всі обмеження локальності. У цих умовах все більш складним стає для влади створення структур, здатних розв'язати глобальні проблеми імміграції та акультурації. Завдяки цьому надвисока соціальна мобільність та міграція у глобальному світі виходить з-під контролю не тільки дослідників, але й властей. «Сучасна глобальна культура змушена еклектично поєднувати й універсальну «Західну культуру», і неуніфіковані культури, які існують «під дахом» національних держав. Можна говорити про типово постмодерний стан співіснування різних наративів, у тому числі локальних, які не обов'язково є носіями універсальних цінностей». Спроби поєднати

різні моделі культурного життя за допомогою проголошення мультикультурності, не означають відмову від культурної самобутності локальних культур.

Висновки.

Встановлено, що соціологічні підходи дослідження міжнародної трудової міграції пройшли значний шлях від розуміння трудового мігранта як Чужинця та жертви соціального виключення до його бачення в якості «джерела капіталістичного духу». Негативне ставлення до мігрантів та міграції поступово змінювалось введенням у науковий обіг припущення про значний вплив мігрантів на хід господарського життя в країнах реципієнтах. Це дозволило по-іншому вирішувати важливу методологічну проблему індивідуального та соціального в масових переселеннях із однієї країни в іншу, а дослідження трудової міграції вийшло на новий науковий рівень.

Важливою складовою міждисциплінарного підходу є соціологія міграції, яка розглядає міграцію як соціальний процес, що включає в себе готовність до міграції, територіальне переміщення та адаптацію на новому місці проживання. Евристичне значення виокремлення готовності до міграції як окремої стадії проявилось через формування поняття «потенційна міграція», яка є фактом запланованого, але не реалізованого вибору.

Більша частина напрямів соціології міграції передбачає дослідження проблеми інтеграції та адаптації мігрантів у новому для них соціумі. Процес етносоціальної інтеграції та адаптації мігрантів у новому для них соціумі відбувається як вибір стратегії акультурації, що залежить від цілей, які ставлять лідери міграційних товариств перед своєю спільнотою, та вибору самих мігрантів.

В умовах глокалізації та виходу міжнародної міграції з під контролю властей провідним підходом у дослідженні кордонів та міжнародної міграції стає міжкультурний діалог. Принциповою відмінністю діалогу є остаточний перехід від негативного образу мігранта до образу дружнього опонента. У світі, інтенційно пережитому людиною, стає доцільною позиція, згідно з якою міграцію варто поділяти на фактичне територіальне переміщення, яке реально відбувалося у минулому, яке відбувається зараз та яке може відбутися у майбутньому. У цьому контексті актуальності набуває дослідження міграційної мобільності, яка визначається через вимірювання готовності

міжнародних мігрантів до територіального переміщення. Вимірювання готовності до міжнародної міграції має перевагу перед дослідженням особливостей фактичного територіального переміщення мігрантів завдяки спрямованості в майбутнє, можливістю прогнозування майбутніх міграційних потоків, їх випередження та регулювання.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

- Абульханова-Славская К. А. Стратегия жизни. Москва : Мысль, 1991. 299 с.
- Акопян В. К. Соціологічні підходи до вивчення трудової міграції. *Соціологія і право*. 2014. № 1 (23). С.61–69.
- Бауман З. Индивидуализированное общество. Москва : Логос, 2002. 390 с.
- Ионцев В. А. Классификация основных теоретических подходов в изучении миграции населения. *Миграция в России. 2000-2012. Хрестоматия в трех томах. Ч.3. Российский совет по международным делам* / гл. ред. д. и. н., чл.- корр. РАН И.С. Иванов. Т. 1. Спецкнига Москва. 2013. С. 63–83.
- Свтух В. Етнічність: енциклопедичний довідник. Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова, Центр етноглобалістики. Київ : Фенікс, 2012. 396 с
- Ионцев В.А., Прохорова Ю.А. Международная миграция населения в контексте демографической теории. *Уровень жизни населения регионов России*. 2014. №3 (193). С. 83–91.
- Ионцев В. А. Международная миграция населения: теория и история изучения. Москва : Диалог – МГУ, 1999. 370 с.
- Кукурудза І. І., Ромащенко Т. І. Україна у світових процесах трудової міграції : монографія. Черкаси : ЧНУ імені Богдана Хмельницького. 2012. 252 с.
- Кухта М. «Життєві стратегії»: поняття та особливості формування. *Соціальні виміри суспільства*. 2011. № 3. С. 76–88. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/svs_2011_3_8.
- Кухта М. П., Мартинюк І. О. Проблема концептуалізації поняття «життєві стратегії» в соціологічному дискурсі. *Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики*. 2012. Вип. 56. С. 7–20. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/starttp_2012_56_3.
- Малиновська О. Міжнародна міграція в контексті модернізації суспільства. *Демографія та соціальна економіка*. 2012. № 1. С. 77–86.
- Массей Д. Синтетическая теория международной миграции. *Мир в зеркале международной миграции : Научная серия: Международная миграция населения: Россия и современный мир* / гл. ред. В.А. Ионцев. Москва : МАКС-Пресс, 2002. Вып. 10. С.161–174.
- Ніколаєвський В. М., Прохоренко Н. Є. Теоретико-методологічні засади вивчення міграції населення. *Вісник міжнародного слов'янського університету*. 2009. Т. 12, №1. С. 34–39.
- Онищук В. Національна міграція як індикатор соціальної трансформації. *Новітня еміграція: проблеми соціального і національного сирітства* : Збірник наукових статей і виступів за матеріалами круглих столів / уклад. Клячківська І.М., Гумницька Н. О. Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2010. С. 21–23.
- Прибиткова І. Трудові мігранти у соціальній ієрархії українського суспільства: статусні позиції, цінності, життєві стратегії, стиль і спосіб життя. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2002. № 4. С. 156–167.
- Прибиткова І. Трудові мігранти у соціальній ієрархії українського суспільства: статусні позиції, цінності, життєві стратегії, стиль і спосіб життя. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2003. №1. С. 109–124.
- Рыбаковский Л. Л. К уточнению понятия «миграция населения». *Социологические исследования*. 2016. № 12. С. 78–83.
- Рыбаковский Л. Миграция населения (вопросы теории). URL: <http://rybakovsky.ru/migracia2z4.html>.
- Судаков В. І. Ресурсні детермінанти процесу трансформації праці та зайнятості. *Ринок праці та зайнятість населення*. 2015. № 1. С. 34–38. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/rpzn_2015_1_11.
- Туленков М. В., Туленкова І. М. Стратегії професійної ресоціалізації безробітних. *Ринок праці та зайнятість населення*. 2015. № 1. С. 43–46. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/rpzn_2015_1_13.
- Bochner S. The social psychology of crosscultural relations. *Cultures in contact: Studies in cross-cultural* Oxford. UK : Pergamon Press, 1982. P. 5–44.
- Berry, J., Phinney, J. S., Vedder, P., & Sam, D. L. (2006). Immigrant Youth. *Cultural Transition: Acculturation, Identity, and Adaptation across National Contexts*. Mahwah, NJ : Lawrence Erlbaum, 2006. Vol. 55. P. 303–332.
- Douglas S. Massey, Joaquin Arango, Graeme Hugo, Ali Kouaouci, Adela Pellegrino, J. Edward Taylor Theories of International Migration: A Review and Appraisal. *Population and Development Review*. 1993. Vol. 19, No. 3. P. 431–466.
- Kunz E. F. The Refugee in Flight: Kinetic Models and Forms of Displacement. *International migration review*. 1973. Vol. VII. No. 2. P. 125–146.
- Lee E. A Theory of Migration. *Demography*. 1966. Vol. 3, No. 1. P. 47–57.
- Massey D. An Evaluation of International Migration Theory; The North American Case. *Population and Development Review*. 1994. No. 20. P. 699–751.
- Migration theory : talking across disciplines / edited by Caroline B. Brettell, James F. Hollifield. New York : Routledge, 2015. 356 p.

- Oberg K. Culture Shock: Adjustment to New Cultural Environments. *Practical Anthropology*. 1999. Vol 7. P. 57–61.
- Redfield R., Linton R., Herskovits M. Memorandum on the study of acculturation. *American Anthropologist*. 1936. Vol. 38(1). P. 149–152.
- Triandis H. C. Culture and social behavior. New-York : McGraw-Hill, 1994. 368 p.

REFERENCES

- Abulxhanova-Slavskaja, K. A. (1991). *Stratehiya zhyzny [Strategy of life]*. Moskva: Mysl [in Russian].
- Akopian, V. K. (2014). Sotsiologichni pidkhody do vyvchennia trudovoi mihratsii [Sociological approaches to the study of labor migration]. *Sotsiologhiia i pravo – Sociology and law*, 1 (23), 61–69 [in Ukrainian].
- Bauman, Z. (2002). *Yndyvdualyzovanne obshchestvo [Individualized Society]*. Moskva: Lohos [in Russian].
- Berry, J., Phinney, J. S., Vedder, P., & Sam, D. L. (2006). Immigrant Youth. *Cultural Transition: Acculturation, Identity, and Adaptation across National Contexts*, 55, 303–332. Mahwah, NJ : Lawrence Erlbaum.
- Bochner, S. (1982). The social psychology of crosscultural relations. *Cultures in contact: Studies in cross-cultural*. Oxford. (pp. 5–44). UK : Pergamon Press.
- Brettell, C., & Hollifield, J. (Eds.) (2015). *Migration theory: talking across disciplines*. New York: Routledge.
- Yevtukh, V. (2012). *Etnichnist: entsyklopedychnyi dovidnyk [Ethnicity: an encyclopedic reference book]*. Nats. ped. un-t imeni M. P. Drahomanova, Tsentr etnogloballytyky. Kyiv: Feniks [in Ukrainian].
- Kukhta, M. (2011). «Zhyttievi stratehii»: poniattia ta osoblyvosti formuvannia ["Life strategies": the concept and features of formation]. *Sotsialni vymiry suspilstva – Social dimensions of society*, 3, 76–88. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/svs_2011_3_8 [in Ukrainian].
- Kukhta, M. P., & Martyniuk, I. O. (2012). Problema kontseptualizatsii poniattia «zhyttievi stratehii» v sotsiologichnomu dyskursi [The problem of conceptualization of the concept of "life strategies" in sociological discourse]. *Sotsialni tekhnologii: aktualni problemy teorii ta praktyky – Social technologies: current issues of theory and practice*, 56, 7–20. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/staptp_2012_56_3 [in Ukrainian].
- Kukurudza, I. I., & Romashchenko, T. I. (2012). *Ukraina u svitovykh protsesakh trudovoi mihratsii [Ukraine in the world processes of labor migration]*. Cherkasy: ChNU imeni Bohdana Khmelnytskoho [in Ukrainian].
- Kunz, E. F. (1973). The Refugee in Flight: Kinetic Models and Forms of Displacement. *International migration review*, VII (2), 125–146.
- Lee, E. (1966). A Theory of Migration. *Demography*, 3 (1), 47–57.
- Malynovska, O. (2012). Mizhnarodna mihratsiia v konteksti modernizatsii suspilstva (International migration in the context of society modernization). *Demografii ta sotsialna ekonomika – Demography and social economy*, 1, 77–86 [in Ukrainian].
- Massey, D. (1994). An Evaluation of International Migration Theory; The North American Case. *Population and Development Review*, 20, 699–751.
- Massey, D. (2002). Syntetycheskaia teoriya mezhdunarodnoi myhratsyy [Synthetic theory of international migration]. *Myr v zerkale mezhdunarodnoi myhratsyy: Nauchnaia seriya: Mezhdunarodnaia myhratsiia naseleniia: Rossiia y sovremennyi myr – The world in the mirror of international migration: Scientific series: International migration: Russia and the modern world*. V. A. Yontsev (Ed.). (No. 10, pp. 161–174). Moskva: MAKSPress [in Russian].
- Massey, D., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A., & Taylor, E. (1993). Theories of International Migration: A Review and Appraisal. *Population and Development Review*, 19 (3), 431–466.
- Nikolaievskiy, V. M., & Prokhorenko, N. Ye. (2009). Teoretyko-metodolohichni zasady vyvchennia mihratsii naseleniia [Theoretical and methodological principles of studying migration]. *Visnyk mizhnarodnoho slovianskoho universytetu – Bulletin of the International Slavic University*, 12 (1), 34–39 [in Ukrainian].
- Oberg, K. (1999). Culture Shock: Adjustment to New Cultural Environments. *Practical Anthropology*, 7, 57–61.
- Onyshchuk, V. (2010). Natsionalna mihratsiia yak indyktor sotsialnoi transformatsii [National migration as an indicator of social transformation]. *Novitnia emihratsiia: problemy sotsialnoho i natsionalnoho syrystva: Zbirnyk naukovykh statei i vystupiv za materialamy kruhlykh stoliv – Recent emigration: problems of social and national orphanhood: Collection of scientific articles and speeches on the materials of round tables*. Kliachkovska I.M., Humnytska N. O. (Ed.). (pp. 21–23). Lviv: Vydavnytstvo Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnik» [in Ukrainian].
- Prybytkova, I. (2002). Trudovi mihrantsy u sotsialnii ierarhii ukrainskoho suspilstva: statusni pozytsii, tsinnosti, zhyttievi stratehii, styl i sposib zhyttia [Migrant workers in the social hierarchy of Ukrainian society: status positions, values, life strategies, style and way of life]. *Sotsiologhiia: teoriia, metody, marketynh – Sociology: theory, methods, marketing*, 4, 156–167 [in Ukrainian].
- Prybytkova, I. (2003). Trudovi mihrantsy u sotsialnii ierarhii ukrainskoho suspilstva: statusni pozytsii, tsinnosti, zhyttievi stratehii, styl i sposib zhyttia [Migrant workers in the social hierarchy of Ukrainian society: status positions, values, life strategies, style and way of life]. *Sotsiologhiia: teoriia, metody, marketynh – Sociology: theory, methods, marketing*, 1, 109–124 [in Ukrainian].
- Redfield, R., Linton, R., & Herskovits, M. (1936). Memorandum on the study of acculturation. *American Anthropologist*, 38(1), 149–152.

Rybakovskyi, L. L. (2016). K utochnenyiu poniatyia «myhratsyia naselenyia» [To clarify the concept of "population migration"]. *Sotsyolohycheskye yssledovanyia – Sociological research*, 12, 78–83 [in Russian].

Rybakovskyi, L. *Myhratsyia naselenyia (voprosy teoryi)* [Population migration (theoretical questions)]. Retrieved from <http://rybakovsky.ru/migracia2z4.html> [in Russian].

Sudakov, V. I. (2015). Resursni determinanty protsesu transformatsii pratsi ta zainiatosti [Resource determinants of the process of transformation of labor and employment]. *Rynok pratsi ta zainiatist naseleennia – Labor market and employment*, 1, 34–38. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/rpzn_2015_1_11 [in Ukrainian].

Triandis H. C. *Culture and social behavior*. New-York : McGraw-Hill, 1994. 368 p.

Tulenkov, M. V., & Tulenkova, I. M. (2015). Stratehii profesiinoi resotsializatsii bezrobotnykh [Strategies of professional resocialization of the unemployed]. *Rynok pratsi ta zainiatist naseleennia – Labor market and employment*, 1, 43–46. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/rpzn_2015_1_13 [in Ukrainian].

Yontsev, V. A. (2013). Spetsknyha Moskva [Special book Moscow]. Klassyfykatsyia osnovnykh teoretycheskykh podkhodov v yzucheny myhratsy naselenyia. *Myhratsyia v Rossyy. 2000-2012. Khrestomatyia v trekh tomakh. Ch.3. Rossyiskyi sovet po mezhdunarodnym delam – Classification of the main theoretical approaches to the study of population migration. Migration in Russia. 2000-2012. Reader in three volumes. Part 3. Russian International Affairs Council*. Y. S. Yvanov (Ed.) (Vol. 1, pp. 63–83) [in Russian].

Yontsev, V. A., & Prokhorova, Yu. A. (2014). Mezhdunarodnaia myhratsyia naselenyia v kontekste demohrafycheskoi teoryi [International population migration in the context of demographic theory]. *Uroven zhyzny naselenyia rehyonov Rossyy – The standard of living of the population of the regions of Russia*, 3 (193), 83–91 [in Russian].

Yontsev, V. A. (1999). *Mezhdunarodnaia myhratsyia naselenyia: teoryia y ystoriia yzuchenyia* [International migration of the population: theory and history of study]. Moskva: Dyaloh – MHU [in Russian].

Новосад Крістіна Ярославівна

Кандидат соціологічних наук, доцент
Ужгородський національний університет
88000, м. Ужгород, вул. Університетська, 14

Email: kristina.novosad@uzhnu.edu.ua

Novosad Kristina

Ph.D. of Sociological Sciences, Assoc. Prof.
Uzhhorod National University
14, Universytetska Str., Uzhhorod, 88000, Ukraine

ORCID: 0000-0003-3335-6532

Цитування: Новосад К. Я. Сучасні моделі дослідження міжнародної міграції. *Науково-теоретичний альманах «Грані»*. 2020. Т. 23, № 5. С. 15–27. doi: 10.15421/172049

Citation: Novosad, K. Ya. (2020). Suchasni modeli doslidzhennia mizhnarodnoi mihratsii [Modern models of internation migration research]. *Scientific and theoretical almanac «Grani»*, 23 (5), 15–27. doi: 10.15421/172049

Стаття надійшла / Article arrived: 03.07.2020

Схвалено до друку / Accepted: 20.07.2020